

Är den ekonomiska tillväxten önskvärd?*

Under senare år har vi kunnat iakttä ett växande tvivel på att snabbare ekonomisk tillväxt bör vara ett viktigt mål för den ekonomiska politiken. Detta tvivel, som i hög grad stimulerades av J K Galbraiths bok *The Affluent Society*¹ [Galbraith 1958] och senare av E J Mishans *The Costs of Economic Growth* [Mishan 1967] har varit ett nyttigt korrektiv till föreställningen att tillväxten är önskvärd till varje pris. För att rätta till en alltför förenklad ytterlighetsuppfattning är det dock inte nödvändigt att förespråka den motsatta ytterligheten. Det kan visserligen tänkas att överdrifter för en bra sak, eller i opposition mot en dålig, är nödvändiga i vår galna värld, men frågan om den ekonomiska tillväxtens önskvärdhet är komplicerad och överdrifter i ena eller andra riktningen bidrar inte till att minska komplikationerna. Eftersom det för närvarande finns ett stort intresse för sambandet mellan ekonomisk tillväxt

och miljöförstöring, är det viktigt att försöka reda ut vilka aspekter av tillväxtproblemet som faller inom ekonomernas domäner, vad ekonomerna kan säga om dem och vad de skulle behöva veta för att kunna säga mera. Denna lista är lång och jag kan här bara försöka mig på en liten del av den.

Ekonomernas bidrag till debatten

Frågor som "kommer snabbare ekonomisk tillväxt att skapa ett lyckligare samhälle" är inte det slags frågor som ekonomerna i sin egenskap av fackmän är kapabla att svara på. Ekonomen bör kunna ge vederhäftiga synpunkter på de rent faktiska aspekterna av ekonomisk tillväxt, såsom dess samband med investeringstakten, eftersom denna fråga huvudsakligen handlar om hur det

* Eftersom delar av denna artikel berör miljöförstörelsens problem, vill jag betona att de åsikter som uttrycks här helt och hållet är mina egna och inte återspeglar åsikterna i *the Royal Commission on Environmental Pollution*, där jag är medlem.

¹ Jag misstänker att jag delvis är ansvarig för denna bok. På sidan 109 hedras jag med ett citat från en artikel jag skrev i *Economic Journal* [Beckerman 1956], där jag pekade på problemet att skapa tillräckliga behov i USA för att utnyttja produktionskapaciteten. Men jag skrev detta innan jag besökt USA. Så snart jag gjort detta, insåg jag att jag helt hade misstagit mig och att levnadsstandarden i USA som helhet var så låg, att den gjorde problemet med tillfredsställd baskonsumtion till en mycket avlägsen fråga. Med andra ord, USA var inte något överflödssamhälle till att börja med. Tyvärr upptäckte jag inte mitt misstag förrän Galbraiths bok hade kommit ut.

WILFRED BECKERMAN är professor i nationalekonomi vid universitetet i Oxford. Han är mest känd för sina beräkningar av den reella levnadsstandarden i olika länder. Under senare år har han sysslat mest med miljövärdens ekonomi. Artikeln publicerades ursprungligen på engelska i "Conflicts in Policy Objectives" Nicholas Kaldor utg Oxford 1971.

ekonomiska livet fungerar. Han kan emellertid som yrkesman inte säga någonting om sambandet mellan tillväxt och lycka och kommer aldrig att kunna det heller. Ingen vetenskap kan säga oss huruvida den moderna människan är lyckligare än människan för hundra år sedan, eller ens för tio år sedan. Begreppet lycka är ett begrepp för vilket det inte finns något objektivt vetenskapligt mått.² Det förhållandet att vissa hypoteser om ett samband mellan subjektiva intryck av förändringar i graden av lycka och "objektiva" observationer av ekonomisk tillväxt kan formuleras, innebär följaktligen ingalunda att ekonomerna är särskilt väl rustade för att uttala sig om detta samband.

En ekonom kan också gå utanför enkla värderingsfria påståenden om hur ekonomin fungerar och ge råd om huruvida vissa val är "goda" eller "dåliga" i betydelsen optimala för den som väljer, (inte för ekonomen), förutsatt att han besitter all nödvändig information. Han kan t ex säga huruvida ett samhälle bör välja högre investeringstakt för att uppnå högre tillväxt, förutsatt att han har både (1) den värderingsfria informationen om sambandet mellan investeringar och tillväxt och (2) uppgifter om samhällets relevanta preferenser beträffande nutida och framtida konsumtion. Men han har ingen särskild auktoritet som yrkesman att säga hur dessa preferensmönster bör se ut. Ingen fråga som innebär ett val, vare sig mellan tillväxt och lycka, mellan vägar och skolor eller mellan äpplen och päron, kan besvaras utan hänvisningar till ett värderingssystem — dvs ett antal individers preferenser — och ingen kunskap om det rent tekniska sambandet mellan alternativen (dvs hur mycket man måste offra av det ena för att få mera av det andra) ger ekonomen någon objektiv eller överlägsen insikt i vad som är "bra" preferenser. Såsom länge erkänts i den välfärdsekonomiska litteraturen, kan inga föreskrifter om vad som "bör" göras vara fria från värderingar och detta gäller på alla nivåer. Även om en ekonom kanske kan ge råd om huruvida ett visst val passar väljarens preferenser så innebär detta inte att väljaren som ett resultat av detta val blir "lyckligare", så-

vida inte lycka definieras så att det överensstämmer med det slag av optimeringsförfarande som ekonomerna sysslar med.

Detta ger anledning till en något grundligare betraktelse över vilka bidrag en ekonom kan göra till frågan om huruvida samhället gör ett optimalt val mellan ekonomisk tillväxt och livskvaliteter, och vilken slags information han behöver för att kunna komma med värdefullare bidrag på denna punkt.

För det första vet en ekonom, som antydde ovan, att ett val kräver både ett värderingssystem och en "modell" av ekonomins funktionssätt — dvs en serie tekniska samband mellan olika delar av ekonomin inklusive konsumenterna. När han finner att en ekonomkollega föreslår att samhället skall offra den ekonomiska tillväxten för andra mål och genomsnittspolitikern säger motsatsen, vet han sålunda att sådana skiljaktiga slutsatser i princip orsakas av olika värderingar eller av olika "modeller" för hur de relevanta delarna av den ekonomiska helheten fungerar. Han försöker då identifiera och belysa dessa två källor till meningsskiljaktigheten.

För det andra bör ekonomen vara särskilt uppmärksam på dårskapen i lösningar av typen "allt eller intet" — lösningar som består i att sätta upp ett enda mål. Det är precis lika ologiskt att besluta att ekonomisk tillväxt skall ges absolut prioritet över andra mål, eller att miljöns bevarande skall ges absolut prioritet, som att besluta att den ekonomiska politikens enda mål är prisstabilitet eller betalningsbalansöverskott. En ekonom vet att ett optimalt val alltid förutsätter en kombination av olika målsättningar.

För det tredje är det troligt att ekonomen har en viss fackkunskap om den speciella ekonomiska "modellen" för ett val mellan ekonomisk tillväxt och vad det nu är som skall vägas mot detta. Detta kan vara viktigt för att hjälpa folk

² Detta utesluter inte möjligheten att undersöka om folk tror att de är lyckligare. Om man definierar människor som lyckligare när de tror att de är lyckligare, skulle empiriska undersökningar förmodligen visa att Mishan har fel och att de är lyckligare (och att hans propaganda bara gör dem olyckligare).

(1) att ställa dessa tekniska samband i relation till sina egna värderingssystem och (2) att identifiera de värderingar som är relevanta. Det kan t ex vara viktigt att veta exakt vilka som kan antas förlora på tillväxten och vilka som kanske vinner, och detta kommer fram i en värderingsfri ekonomisk analys av hur tillväxten påverkar olika grupper i samhället.

Ekonomens tekniska bidrag kan också omfatta de logiska följderna av vissa möjliga situationer, såsom analysen av hur externa produktionskostnader för vissa varor (t ex det klassiska exemplet med rök från fabrikk skorstenar), kan leda till skillnader mellan privata intressen och samhällets välfärdsintresse definierat på ett visst sätt. Ekonomerna kan också ha en speciell skyldighet att peka på att en ökning i nationalprodukten, mätt enligt deras definitioner, kanske inte leder till en ökning i välfärden definierad på ett vidare sätt. Viktiga bidrag av båda slagen gjordes för nästan femtio år sedan av Pigou i *The Economics of Welfare* [Pigou 1920], där han klart pekar på faran att strävan till ökad ekonomisk produktion kan verka negativt på livskvaliteterna.³ Å andra sidan är det sant att Pigou trots allt var redo att på grundval av sannolikhetsföreställningar göra det antagandet, att det som ökade den ekonomiska välfärden i allmänhet ökade välfärden även i vidare mening. Som Graaf kortfattat har konstaterat: "Ett sådant omdöme är inte lätt att acceptera. Om vi verkligen inte vet någonting så vet vi ingenting — och det är ingen mening att låtsas som om vi har tillräcklig information för omdömen som bygger på sannolikhet." [Graaf 1963.] Pigou hade ingen speciell sakkunskap i egenskap av professionell ekonom att göra ett sådant omdöme, och inte heller har Mishan någon speciell sakkunskap att göra det motsatta omdömet.

Trots att en del av den moderna kritiken av ekonomisk tillväxt diskuterades eller åtminstone påpekades av Pigou för länge sedan — vilket naturligtvis de mera bildade erkänner⁴ — förbises de emellertid i nästan all diskussion om praktiska ekonomiska frågor. Galbraiths och Mishans kraftfulla påminnelser var

följaktligen inte på något sätt överflödiga. Även om de tenderar att alltför kraftigt förenkla konflikten mellan ekonomisk tillväxt och ökning av välfärden, har överdrifter i motsatt riktning varit förhärskande under lång tid och har stöd av mäktiga och högljudda etablerade intressegrupper. Icke desto mindre behöver en hel del ytterligare tänkande ägnas åt sambandet mellan ekonomisk tillväxt å ena sidan och välfärden i allmänhet eller miljön i synnerhet å den andra. Om vi är intresserade av hela befolkningens välfärd måste vi vara säkra på att vi inte pådyvlar hela befolkningen preferenser som i själva verket bara omfattas av en minoritet. Och vi behöver också fråga hur långt vi faktiskt kan generalisera beträffande de tekniska samband i ekonomin som avgör huruvida tillväxten strider mot välfärden genom sina effekter på miljön.

I nästa avsnitt av denna artikel skall jag därför diskutera de värderingar som förefaller ha påverkat några av de just nu populära användningarna mot ekonomisk tillväxt och ställa frågan i hur hög grad det är troligt att dessa värderingar omfattas av en majoritet av befolkningen. Sedan skall jag diskutera en av de mera tekniska aspekterna av sambandet mellan tillväxten (som denna konventionellt mäts) och ekonomisk välfärd, nämligen de berömda externa effekterna. Då miljöförstöringen allmänt antas vara ett problem som orsakas av externa effekter och således kan ses som ett tekniskt ekonomiskt problem, är det en vida spridd uppfattning att ekonomerna har funnit något tekniskt skäl till att det föreligger en konflikt mellan tillväxt och välfärd. Detta ger dem en speciell status i denna diskussion.

³ Se särskilt s 10—20. En sammanfattning av de viktigaste tidiga studierna av skillnaderna mellan privata och samhällsekonomiska kostnader finns hos Kapp. [Kapp 1963, kap 3 "Earlier Discussions of Social Costs."]

⁴ T ex Mishans hänvisning till Pigous *Economics of Welfare*: "I fråga om omfattning, lärdom, systematisk och klar framställning är arbetet en klassiker, som ingen intresserad forskare kan läsa utan nöje och faktiskt inte utan förundran. Frågor som utgör medelpunkten för dagens motsättningar kan hittas förskansade mitt inne i oskyldiga avsnitt eller blygsamt undandömda i en liten fotnot." [Mishan 1960.]

Värderingarna och tillväxtens negativa effekter

Som Klappholz med rätta påpekar i sin inledning till en av Mishans böcker, har giltigheten i någons argument absolut ingenting att göra med hans motiv för att framföra dem. [Mishan 1969.] Deras giltighet beror helt och hållet på om de innehåller några logiska fel och, om de utger sig för att säga någonting om verkligheten, huruvida de bakomliggande förutsättningarna är riktiga. Men trots att en persons motiv för att lägga fram vissa argument saknar betydelse för bedömningen av deras giltighet, innebär det inte att vi är ointresserade av skälen till att han tror det han tror.⁵ Några reflektioner över dessa motiv eller snarare över de värderingar som verkar ligga bakom en del av invändningarna mot ekonomisk tillväxt kan bidra till att belysa hur mycket ens åsikter om tillväxtens önskvärdhet beror på vem som påverkas och hur. Därigenom klarläggs också, som påpekades ovan, att man innan man kan acceptera någon annans slutsatser om ett valproblem, måste kontrollera i hur hög grad man delar de bakomliggande värderingarna. Personligen misstänker jag att de flesta som nu är negativt inställda till ekonomisk tillväxt har typiska medelklassvärderingar och att de inte skulle få så okritiskt stöd om detta vore mera uppenbart.

Förr var oppositionen mot ekonomisk tillväxt relativt stillsam och passiv och detta berodde förmodligen på att den inte kom från sådana som mest högljutt proklamerade sin moraliska överlägsenhet och sin frigörelse från ett materialistiskt samhälles själsmördande strävanden, utan från sådana vars privilegier skulle kunna hotas av ekonomisk tillväxt. Med W. H. Audens ord "en barnedom av kärlek och goda saker att äta: varför skulle han inte hata förändringen?" Tillväxt medför oundvikligen förändringar och med förändringar följer alltid risken att några etablerade privilegier urholkas. Tjänstefolk får högre status och de lägre samhällsklasserna förstör avskildheten i de delar av världen som förut varit reserverade för de rika. De underprivilegierade har litet att

förlora och följaktligen ingen särskild anledning att vara negativa till tillväxt.

För närvarande verkar emellertid motståndarna till ekonomisk tillväxt i huvudsak vara människor som är bekymrade över att livskvaliteterna skadas — både fysiskt och andligt — av en ohämmad vinstmotiverad verksamhet, och över det nutida samhällets värsta yttringar i allmänhet. Vi har sålunda hamnat i den egendomliga situationen att de som länge har varit motståndare till ekonomisk tillväxt, ehuru passivt, därför att den hotade deras privilegier, nu får högljutt och egenrättfärdigt stöd av dem som brukar påstå sig stå på de förtrycktas sida. De som tillhör den senare kategorin mår kanske väl av att fråga sig, hur det kan komma sig att de hamnat på samma sida som dessa andra.

Att man kan hamna på samma sida som folk vars motiv man inte gillar, behöver naturligtvis inte betyda att man måste lämna läget. Att någon håller sig i form för att kunna överfalla äldre damer och springa sin väg med deras pengar, betyder inte att jag inte skall hålla mig i form för att kunna sköta mitt jobb bättre. Renheten i mina motiv för att göra någonting påverkas inte av upptäckten att andras motiv för att göra samma sak är orena. Men det borde ge oss en tankeställare, i synnerhet beträffande det vi nu diskuterar, där en ökande opposition mot ekonomisk tillväxt kanske delvis återspeglar en ökning i den andel av befolkningen som tillfredsställt sina materiella behov. Det är enkelt för de bäst ställda i ett av de rikare länderna i världen, vilka redan har bilar och varaktiga konsumtionsvaror och vilkas liv därigenom i mindre grad hindras av orörlighet och rutinarbete i hushållet, att angripa det nuvarande intresset för dessa varor. Men som Crossland påpekade för länge sedan: "de som åtnjuter en högre standard än genomsnittet bör vara ganska försiktiga med att varna de mindre lyckligt lottade

⁵ Som Joan Robinson säger "... att eliminera värderingarna från samhällsvetenskapens ämnesområde är att eliminera själva ämnet. Eftersom detta sysslar med mänskligt beteende måste det syssla med de värderingar som människor har." [Robinson 1970.]

för de materiella rikedomarnas faror.” [Crossland 1957.]

När det gäller Mishans bidrag till debatten är det förmodligen väl känt att en av huvudpunkterna i *The Costs of Economic Growth* är de externa effekterna. Där diskuteras hur vissa former av produktion och konsumtion medför kostnader — vilka kan vara verkliga ekonomiska kostnader eller psykiskt obehag såsom buller eller trängsel på tidigare folktomma platser — som drabbar andra än dem som ägnar sig åt dessa aktiviteter. En av de externa effekter som verkar störa Mishan mest är flygtrafiken. Den skapar inte bara externa kostnader i form av buller och eventuella föroreningar av atmosfären från jetplanens avgaser, utan leder också till en överbefolkning av tidigare rofyllda semesterorter. Därigenom minskas nöjet för det fåtal som tidigare kunde njuta av dessa orter. Det som hittills varit lugna grekiska öar fulla av charm och lokalfärg har nu förvandlats till vulgära versioner av Blackpool eller Miami Beach, där alla hotell är mer eller mindre lika och där man möter samma människor som hemma. Spänningen i att resa till främmande orter har förstörts, världen har blivit trängre och dess variationsrikedom har fördärvat av det billiga jetflyget.

Allt detta kan i och för sig vara sant, men att i likhet med Mishan föreslå ett internationellt förbud mot all flygtrafik, kan omöjligt vara berättigat enbart av dessa skäl. Det kan vara fullt genomförbart för en liten ”elit” att långsamt ta sig fram till Delfi till fots eller med mulor, men för den genomsnittliga amerikanska sekreteraren eller textilarbetaren från Lancashire med bara två veckors semester är det helt otänkbart. Att utgå från att det utbyte som tusentals eller miljoner sådana människor har av sina paketresor, utplacerade i turistreservaten i de moderna hotellens identiskt lika betongkolosser, skulle vara mindre än de förluster som görs av ett mycket mindre antal människor, som får sin ensamhet störd, är antingen en återspeglings av en värdering eller en obekräftad gissning om vilka fakta som skulle komma fram om man genomförde någon slags empirisk undersökning av alla be-

rörda parters relativa värderingar av fördelarna och nackdelarna.⁶ [Mishan 1967.] Jag misstänker att det första är fallet och att antagandet återspeglar vad många av Mishans lärjungar skulle kalla borgerliga värderingar, nämligen medelklassens, och särskilt de medelålders, som har tillräckligt med tid och pengar att söka sig en smula vid sidan av allfarvägarna, men som inte är rika nog att skydda sig mot massorna på egna lustjakter eller privata ärar.

Om jag därmed skulle ha lyckats oroa antitillväxtskolans anhängare en smula beträffande äktheten i deras moraliska rättfärdighet, skall jag nu emellertid lugna dem. Även om vissa motiv för att vilja bevara en del av medelklassens privilegier intakta (t ex utlandsresorna), är suspekta, kan, som jag medgav ovan, invändningarna mot ekonomisk tillväxt ändå ligga i de mindre privilegierade gruppernas intresse. Ty, som Mishan skulle påpeka, textilarbetaren från Lancashire skulle ha varit fullt nöjd med fjorton dagar i Blackpool eller någonstans i närheten, om (1) sådana områden inte hade gjorts mindre attraktiva just genom den tillväxt Mishan opponerar sig mot, och (2) om de inte hade blivit hjärntvättade till att tro att de inte skulle kunna vara lyckliga, om inte också de kunde komma tillbaka från sin semester med berättelser om främmande länder och hur illa det var ställt där med vatten och avlopp, vanlig husmanskost och dylikt.

Detta är emellertid långt ifrån hela sanningen. Man måste också räkna med effekterna på lokalbefolkningen. Har livet för invånarna på de grekiska öarna blivit bättre eller sämre till följd av turismens tillväxt? Och hur är det med de människor som nu har det bättre därför att det är mindre överbefolkat i Blackpool eller Miami? Men ett givet antal människor i världen och en given yta betyder mera trängsel på Rhodos mindre

⁶ Som Mishan själv är medveten om, skulle man till och med mot en sådan undersökning kunna invända att de relativa värderingarna återspeglar samhällets inkomstfördelning i utgångsläget, så att de slutsatser som dras ur dem ändå inte blir fria från värderingar av denna speciella inkomstfördelningens moraliska innebörd. Se t ex [Mishan 1967, s 61—63.]

trängsel i Blackpool. Varför skall man bara räkna välfärden för dem som, i likhet med Mishan, var bland de första som kunde komma iväg från Blackpool till Rhodos?

Tillväxt och externa effekter

Som påpekades ovan utgörs den andra halvan av varje ekonomisk valhandling av den relevanta "modellen" av ekonomin. Det finns otaliga sidor av ekonomin som kan vara relevanta för valet mellan tillväxt och lycka. Här skall jag emellertid koncentrera mig huvudsakligen på en sådan aspekt som just nu är i ropet, nämligen förekomsten av externa effekter. Dessa har kommit i främsta rummet i debatten om ekonomisk tillväxt därför att allmänheten med all rätt blir allt mera oroad över den miljöförstoring som skapas av vissa slag av externa effekter och frånvaron av laglig äganderätt på vissa områden (t ex rätten till ren luft eller rent vatten). Mishans betoning av de negativa externa effekterna i samband med hans angrepp på tillväxten antyder likaså att de externa effekterna bär skulden till en konflikt mellan tillväxt och välfärd. Men att dra slutsatsen att en sådan konflikt följer av förekomsten av externa effekter kräver ett antal antaganden, som dels inte redovisas explicit av Mishan, och än mindre av alla de blekare och populära varianterna av skrifter mot tillväxten, dels inte nödvändigtvis håller i verkligheten. I detta avsnitt skall jag försöka redovisa några av dessa nödvändiga förutsättningar mera explicit. Detta gör jag inte i avsikt att visa att de håller eller inte håller i verkligheten. Detta skulle kräva betydligt mera empirisk information än vi för närvarande har. Mitt syfte är att visa vilken slags information som är nödvändig och varför det, i brist på sådan information, är omöjligt att göra svepande generaliseringar åt ena eller andra hållet. För att förklara detta är det nödvändigt att recapitulera den elementära teorin om hur negativa externa effekter medför en skillnad mellan privat och samhällslik välfärd.

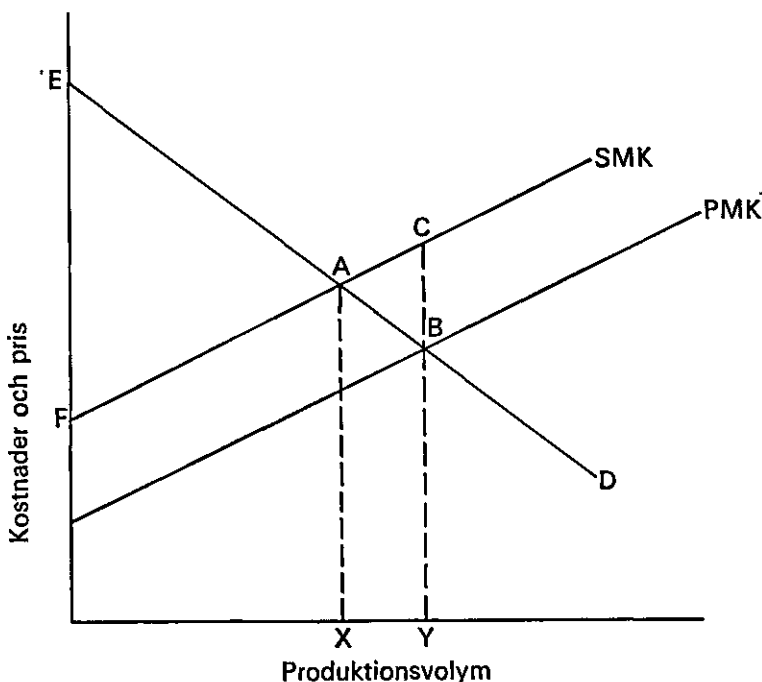
Vissa former av produktion eller konsumtion lägger kostnader eller obehag på andra människor än de som svarar

för den aktuella produktionen eller konsumtionen. Detta kallas externa kostnader. Det klassiska exemplet med den rykande skorstenen räcker för att illustrera hur detta skapar en skillnad mellan privat och samhällslik (ekonomisk) välfärd. Antag att framställningen av stål ger rökutsläpp från skorstenarna i stålverken och att denna rök lägger vissa kostnader (t ex i form av tvätt eller ommålning av husen) på de människor som bor i omgivningen. Stålindustrin inkluderar normalt inte dessa kostnader i sina beräkningar av hur mycket man skall öka sin produktion, om den alls skall öka. Dess marginalkostnadskurva (som visar de ökade kostnaderna för att producera ytterligare en enhet stål vid olika produktionsnivåer) innefattar inte dessa externa kostnader. I *figur 1* betecknas dess marginalkostnadskurva med *PMK*, vilket anger att det är den *privata* marginalkostnadskurvan. Om vi antar att de externa kostnaderna *per enhet* producerat stål inte varierar, får vi en samhällslik marginalkostnadskurva *SMK*, som är parallell med *PMK*. *ED* är efterfrågekurvan som betecknar de olika kvantiteter stål som kan säljas vid olika priser. Om vi bortser från vissa problem med inkomstfördelningen och hur denna bestämmer priser och kostnader, så blir den optimala stålproduktionsvolymen för samhället *X*, där de samhällslika marginalkostnaderna är lika med priset och de samhällslika nettointäkterna⁷ är lika med ytan av triangeln *EAF*.

Men under vissa förenklande förutsättningar, såsom perfekt konkurrens, kommer en privat stålindustri i praktiken att öka produktionen till den punkt där de *privata* marginalkostnaderna är lika med priset — dvs till punkten *Y*. Som synes medför denna extra produktion *XY* samhällslika kostnader som är högre än det värde samhället tillmäter produktionsökningen. Skillnaden mellan kostnadsökningen och välfärdsökningen motsvarar triangeln *ABC*. De totala samhällslika intäkterna överstiger

⁷ De samhällslika nettointäkterna är i figuren lika med ytan under efterfrågekurvan minus ytan under den samhällslika kostnadskurvan, i båda fallen fram till den punkt där produktionen slutar.

Figur 1

inte längre de samhälleliga kostnaderna maximalt, vilket gav ett överskott lika med ytan av triangeln *ABC*. En klassisk lösning på detta problem är att lägga en skatt på stålproduktionen som motsvarar de externa samhälleliga kostnaderna per producerad enhet. Detta skulle ju flytta upp *PMK* så att den blev lika med *SMK* varvid produktionen skulle begränsas till det samhällsekonomiskt optimala *X*.

Mishañ säger aldrig explicit att ekonomisk tillväxt måste leda till ökad avvikelse från den samhällsekonomiskt optimala produktionen. Detta är emellertid den enda rimliga tolkningen av den starka betoningen av de externa effekterna i hans angrepp på tillväxtmålsättningen. Om det inte finns något samband mellan ekonomisk tillväxt och graden av avvikelse från den samhällsekonomiskt optimala produktionsnivån, är det svårt att se varför omkring en fjärdedel av hans bok ägnas åt hur externa effekter leder till en sådan avvikelse. Men i själva verket visar han inte någonstans varför ekonomisk tillväxt skulle leda till en ökning i *avvikelserna*. Han diskuterar bara på vilket sätt den ekonomiska tillväxten leder till en ökning av *de externa sam-*

hälleliga kostnaderna. Men detta är naturligtvis inte samma sak som ett ökat avstånd till samhällsekonomiskt optimum och ännu mindre är det liktydigt med en minskning av överskottet av totala samhälleliga intäkter över totala samhälleliga kostnader, eftersom dessa intäkter också kan antas öka.

Att tillväxten, eller mera bestämt en produktionsökning av det slag av varor som diskuterades ovan, kommer att öka de totala externa samhälleliga kostnaderna är synnerligen troligt och i många fall oundvikligt. Om det finns flera fabriker med rykande skorstenar belastas samhället med mera externa kostnader. Men en ökning av de externa kostnaderna utgör inte ett viktigare skäl till att hindra en tillväxt av den berörda industrin än en ökning av samma industris privata kostnader. Externa samhälleliga kostnader är inte mera kostsamma än interna samhälleliga kostnader.⁸ De konventionella privata kostnader som företagen räknar med i sina kalkyler återspeglar i sista hand de arbetskostnader — dvs den tristess, tankemö-

⁸ Denna poäng förklaras tydligt av Pearce och Sturmeij. [Pearce och Sturmeij 1966.]

da och förlorade fritid — som har ford-rats för att producera deras varor och tjänster. Ingen skulle hävda att produktionen inte får expandera därför att den medför en ökning av de normala interna samhällseliga kostnaderna. Det som spelar roll är (a) huruvida en produktionsökning medför ökad avvikelse mellan privat och samhällsekoniskt produktionsoptimum och (b) huruvida i så fall detta medför en minskning i de samhällseliga nettovinsterna.

I det första fallet kan man inte förutsätta att triangeln *ABCs* yta blir större när utbud och efterfrågan ökar. Denna förutsättning gäller bara om föreningskostnaderna *per producerad enhet* ökar när produktionen ökar. Detta är fallet med vissa föreningar, men för andra kan motsatsen gälla. Den andra och viktigaste synpunkten är att även om det vore sant att föreningskostnaderna för de flesta produkter stiger med högre produktion (vilket mycket väl kan vara fallet), så att efterfrågekurvan eller utbudskurvan eller båda flyttar till höger och triangeln *ABCs* yta ökar, så följer det ändå inte att överskottet av samhällseliga intäkter över alla kostnader (inklusive de externa samhällseliga kostnaderna) måste minska. Ty det förhållandet att *SMK* kanske har en brantare lutning än *PMK* innebär inte att ökningen i den "dåliga" triangeln *ABCs* yta, till följd av att utbud och efterfrågan stiger, mer än uppväger ökningen av den "goda" triangeln *EAFs* yta, som också är ett resultat av samma ökning i utbud och efterfrågan. Även om den faktiska produktionen kommer att avlägsna sig från samhällsekoniskt optimum genom den ekonomiska tillväxten, innebär detta bara att den realiserade produktionen i ekonomin som helhet och den realiserade ekonomiska välfärden som helhet hamnar längre och längre under den maximalt möjliga välfärdsnivån. Det innebär inte nödvändigtvis att den realiserade ekonomiska välfärden sjunker. Och om inte något sådant negativt samband mellan *te* nationalproduktens tillväxt och välfärd kan fastställas, följer det inte heller att en snabbare tillväxt av nationalprodukten innebär en snabbare nedgång i välfärden (förutsatt att detta negativa samband i

sig självt är oberoende av förändringstakten per tidsenhet i båda variablerna).

Behovet av ganska svepande generaliseringar för att härleda ett allmänt samband mellan ekonomisk tillväxt och minskning av de samhällseliga nettointäkterna finns också när det gäller de negativa externa effekterna av konsumtion i stället för produktion, *te* problemen med resor och turism. Här består den negativa externa effekten i den värdeminskning som drabbar den speciella konsumtionsposten — behaget man funnit i någon tidigare ganska fridfull turistort — som ett resultat av att alltför många människor reser dit. I viss mån är detta analogt med trängseln på vägarna. Poängen är att vägarna kommer att användas av bilisterna fram till den punkt där den marginelle bilisten finner att den nytta han får av att använda vägen precis täcker hans kostnader för att använda den. Men han tar inte med i sin beräkning att hans användning av vägen lägger en kostnad på andra som använder den — de så att säga intramarginella bilisterna — på grund av den extra trängsel han orsakar. Om dessa kostnader läggs till hans privata kostnader, överstiger följaktligen de samhällseliga kostnaderna på marginalen den marginelle bilistens nytta av att använda vägen. Utnyttjandet av vägen har stigit för högt på exakt samma sätt som stålproduktionen i det tidigare exemplet gjorde det, ehuru de negativa externa effekterna där uppstod i produktionen i stället för i konsumtionen.

Beträffande turistmen är det förmodligen så, att när antalet turister ökar, börjar nyttan minska för dem som först kom till orterna i fråga, eftersom dessa nu förstörs av kreti och pelti, mera bulder osv. Det är därför sant att det konsumentöverskott som dessa pionjärer tidigare åtnöjt minskar. Formulerat enligt *figur 1* betyder detta att efterfrågekurvan *kan* bli flackare. Men även om detta är fallet följer inte nödvändigtvis att det totala konsumentöverskottet minskar, eftersom *ED* samtidigt har förskjutits uppåt.

Så länge som turismen till platsen i fråga ökar, kan det sammanlagda konsumentöverskottet för de gamla och nya

turisterna fortfarande öka. Det är visserligen sant att turistvolymen överstiger samhällsekonomiskt optimum, men detta säger oss ingenting om huruvida detta överskott utöver optimal turism ökar med den ekonomiska tillväxten och den därav ökade efterfrågan på resor, och än mindre någonting om huruvida det totala konsumentöverskott som fortfarande åtnjuts av det ökande antalet intramarginella turister minskade. Miljoner människor reser nu till Costa Brava eller Cote d'Azur eller Rhodos och när allt kommer omkring *måste* väl ändå en del av dem vara intramarginella! Det är högst otroligt att en höjning av priset på resan till dessa platser med 1 procent skulle få alla dessa turister att försvinna över en natt. Följaktligen måste det finnas en hel del konsumentöverskott som åtnjuts av turisterna där. En del människors konsumentöverskott kanske har förstörts helt och hållet, men alla nykomlingar får del av ett nyskapat konsumentöverskott och to m en del av de gamla turisterna kanske upplever en ökning av konsumentöverskottet.

Kort sagt, blotta existensen av externa kostnader och intäkter innebär inte att en ökning av de externa kostnader som hör samman med ekonomisk tillväxt alltid ökar storleken på sådana trianglar som *ABC* i *figur 1* ovan, och följaktligen innebär det inte att den faktiska produktionen av varje förorenande eller trängselskapande aktivitet kommer att leda till en ökad avvikelse från den samhällsekonomiskt önskvärda produktionen. Och för det andra, även i de fall när detta inträffar, finns det fortfarande inte någon anledning att anta att det totala konsumentöverskottet, dvs skillnaden mellan de totala samhälleliga intäkterna och de totala produktionskostnaderna måste minska. Den samhälleliga välfärden kan fortfarande ha ökat, även om klyftan mellan faktiskt realiserad och möjlig välfärd ökar.

För att kunna dra några slutsatser om den ekonomiska nettovälfärdens tendens att faktiskt falla, när efterfrågekurvan förskjuts uppåt, är det tydligt att man måste göra vissa speciella antaganden om formen på kurvan för externa kostnader per producerad enhet eller om kurvans allmänna nivå. Det räcker emel-

lertid inte att anta att *SMKs* lutning är större än *PMKs*, så länge som båda antas vara räta linjer, och så länge även andra förenklande antaganden görs, som att efterfrågekurvorna är räta linjer som förskjuts parallellt. I sådana fall kan man lätt visa att en ökning i efterfrågan inte kan leda till någon minskning av de samhälleliga nettointäkterna, om dessa inte är negativa vid varje produktionsnivå och följaktligen negativa redan från början. De förenklande antaganden som krävs för att nå denna slutsats är dock så orealistiska att slutsatserna blir värdelösa för alla praktiska syften.

Ett rimligare antagande skulle vara att kurvan för externa kostnader per producerad enhet inte var linjär utan steg kraftigt efter en viss punkt. I så fall skulle *SMK*-linjen böja av uppåt bort från *PMK*-linjen och man ser då att den kan få en sådan kurvatur att de samhälleliga nettointäkterna *slutligen* måste falla när efterfrågekurvan stiger. Det finns dessutom goda *prima-facie*-skäl att anta att detta förr eller senare måste bli fallet. Skälet är att "kostnaderna" för vissa former av förorening också kan betraktas som "negativ nytta" för dem som drabbas. De flesta, kanske alla, former av förorening utgörs av minskningar av knappa resurser, såsom rent vatten och ren luft. Enligt den grundläggande lagen om avtagande gränsnytta, värde-erar man mera av de kvarvarande enheterna av en vara, ju mindre man har av dem. Även om föroreningen av vatten per enhet industriproduktion i kemisk mening inte stiger med industriproduktionen, skulle det följaktligen ändå gälla att värdet av en enhet återstående rent vatten stiger, och samhället drabbas följaktligen av ökande negativ nytta per producerad enhet på grund av den därmed sammanhängande vattenföroreningen. Detta räcker för att fastställa att *SMK*-kurvan skulle böja av från *PMK*-kurvan. (En person, vars Cadillac gått sönder i öknen och som håller på att dö av törst, skulle nog vara villig att ge bort sin Cadillac till vilken beduin som helst, i utbyte mot ett glas vatten.)

Även om vi accepterar att kurvorna för externa kostnader per producerad enhet måste ha denna form, är det emel-

lertid ändå nödvändigt att se efter var på de relevanta kurvorna vi befinner oss, för att kunna fastställa att samhället nu har kommit till den punkt där skadeverkningarna per producerad enhet har blivit så stora, att en ytterligare ökning av produktionen måste leda till en sänkning av de samhälleliga nettointäkterna.

En annan sida av hela frågan är emellertid de antaganden som måste göras beträffande förskjutningar av hela kurvan för de externa kostnaderna per producerad enhet. Det kan mycket väl tänkas att det verkliga problemet med de externa effekterna inte är att produktionen ligger vid Y i stället för X (i figur 1), utan att producenterna inte har några incitament att begränsa föroreningskostnaderna per producerad enhet. Med andra ord, den enklaste lösningen kanske inte består i att skära ned produktionen från Y till X , utan i stället att skära bort de externa kostnaderna helt och hållet och på så sätt flytta SMK till PMK . Som Mishan påpekar "är en optimal produktion utan . . . externa effekter överlägsen en optimal produktion som är anpassad till att sådana finns". [Mishan 1965.] Som vanligt när man måste ta hänsyn till den tekniska utvecklingen blir det svårt att över huvudet göra några giltiga generaliseringar. Det kan mycket väl tänkas att ekonomisk tillväxt och tekniska förändringar i vissa fall leder till en förskjutning uppåt i kurvan för externa kostnader per producerad enhet. Men det motsatta förhållandet kan också tänkas i vissa fall.

Luftföroreningarna har tex minskat avsevärt i Storbritannien trots ökad produktion. Detta är delvis ett resultat av lagstiftning, men det är också delvis ett resultat av tekniska förändringar som har lett både hushållen och industrin till att gå över från kol till andra bränslen, som alstrar mycket mindre rök och svaveldioxid per producerad enhet av nyttheten i fråga.

Sålunda verkar det vara ett ganska stort antal antaganden som måste göras för att fastställa att vi har nått ett läge där de totala kostnaderna för tillväxt mer än uppväger intäkterna, även om det kanske är lätt att hitta en hel del som talar för vissa av dessa antaganden. Förvisso är det viktigt att samla in sta-

tistik om dessa externa effekter, i synnerhet om samhället skall kunna fatta rationella beslut om vad som bör angripas först, men detta får inte dra uppmärksamheten från att tillväxten kan förstöra miljön på annat sätt, utan att det medför några som helst externa föroreningskostnader i den vanliga bemärkelsen.

Det är nämligen tänkbart att de tekniska framstegen kan möjliggöra en produktion helt utan buller och föroreningar (eller att dessa kanske kan släppas ut i biosfären utan någon effekt på denna planet). Men hela landet kan ändå till slut vara fullständigt täckt av ljudlösa, rökfria, utsläppsfria fabriker och vägar. Livet skulle då vara ytterligt otrivsamt. Orsaken skulle då inte vara förekomsten av externa effekter eller bristen på nödvändiga egendomsrättigheter. Jorden har ju, till skillnad från luft och vatten, sedan länge varit reglerad av egendoms-lagar, eftersom dess fysiska egenskaper gör detta mycket lättare än beträffande vatten eller luft. Detta är emellertid inte tillräckligt för att hindra samhället från att fatta vad som enligt många av dess invånare är okloka beslut.⁹

Naturligtvis, skulle Mishan säga, och han har förmodligen helt rätt, beror detta på att de har hjärntvättats till att tro att det enda som spelar någon roll är tillväxt. En viktig och separat del av hans angrepp på tillväxten, som jag nu skall behandla, är hans diskussion om konstlade behov och i vilken utsträckning dessa skapas av vad andra människor har.

Tillväxt, tillfredsställelse och relativa inkomster

En helt annan angreppslinje, som används av Mishan beträffande den ekonomiska tillväxtens önskvärdhet *per se*, är baserad på teserna att (1) i den mån behov och önskningar ökar i takt med tillfredsställandet av existerande behov och önskningar, leder inte ekonomisk

⁹ Individens möjlighet att fatta beslut som inte ligger i hans eget intresse diskuteras i själva verket av Mishan. [Mishan 1967 s 118—119.] Liknande synpunkter framförs av Dobb. [Dobb, 1969 s 313—314.]

tillväxt till att människorna får det bättre och (2) välfärden i vid bemärkelse är i alla händelser en fråga om individens *relativa* inkomst, inte om hans *absoluta*. En ökning av nationalinkomsten kan alltså inte leda till att människor får det bättre (även om det naturligtvis kan leda till inkomstfördelningar så att en del får det relativt bättre och andra relativt sämre).

Det förra påståendet, som inte behöver uppehålla oss länge, går ut på att höjda inkomster bara leder till ökade behov, så att klyftan mellan behoven och deras tillfredsställande blir lika stor som förut, eller t o m större. Därför, hävdas det, kanske möjligheterna till ökat tillfredsställande av existerande behov inte leder till någon ökning av välfärden, eftersom det "endast är när de föreliggande behoven förblir konstanta och den produktiva verksamheten bidrar till att minska den marginal av missnöje som ligger mellan begären och deras tillfredsställelse som vi har rätt att tala om ökad välfärd". [Mishan 1967, s 112, i sv version s 134.] Denna åsikt, som huvudsakligen innebär att folk endast kan bli lyckligare genom att man minskar deras missnöjesmarginal, kan summeras i Drydens ord "Ty mänsklighetens lycka är en fråga, ej om ökad njutning men om minskad plåga". Visserligen kan man i teorin om konsumenternas beteende inte göra någon klar distinktion mellan de poster i konsumentens nyttofunktion som har en positiv gränsnytta och de som har en negativ gränsnytta. Detta är beroende av vilken mängd det är fråga om. "Behov" kan betraktas som poster med negativ gränsnytta — såsom kyla och hunger. Sett på detta sätt är det möjligt att framlägga en exakt tolkning av föreställningen att behoven kan stiga lika snabbt som tillfredsställelsen, nämligen att det är fråga om en rörelse längs en indifferenskurva. Och det är uppenbart att ingen teori i världen kan säga oss om konsumenterna i praktiken har stannat kvar på samma indifferenskurva eller om de har flyttat uppåt eller nedåt. Det är riktigt att denna "behovsaspekt" av konsumentnyttan inte får förbises, men längre än så kan vi knappast komma i den här speciella frågan.¹⁰

Av långt större betydelse är enligt

min mening det angrepp på tillväxten som bygger på den så kallade "relativa inkomst-hypotesen", nämligen den hypotesen att "det viktigaste för en person i ett samhälle med hög konsumtion inte är hans absoluta realinkomst, dvs de materiella nyttigheter han förfogar över, utan hans ställning i samhällets inkomststruktur...". "Ju mera sanning det ligger i denna hypotes om de relativa inkomsterna — och det är knappast möjligt att bestrida den ökade betydelse som status och inkomstställning tillmäts i överflödssamhället — desto mindre meningsfull som medel att öka den sociala välfärden är den officiella, på ekonomisk tillväxt inriktade politiken". [Mishan 1967, s 120, i sv version s 140.] Om det ligger någon sanning i den relativa inkomst-hypotesen (den är förmodligen endast delvis sann), så skulle det, om man tar ett land för sig, vara

¹⁰ Det finns faktiskt ibland en slående likhet mellan det språk som Mishan använder när han hävdar att behoven stimuleras artificiellt och det språk som Karl Marx använde 1844 i samma sammanhang. Mishans beskrivning av hur "reklamen retar hans (människans, inte Mishans) sinnen och gång på gång kittlar hans begär, hans fåfanga, hans intelligens och hans ärelystnad..." [Mishan 1967, s 130, i sv version s 156] och Marx beskrivning av hur producenten "får sin nästa att lyda sina mest förkastliga infall, han spelar koppelarens roll mellan honom och hans behov, han väcker sjuka begär hos honom, han avtvingar honom varje svaghet — allt för att sedan fordra handpenning för denna gård av kärlek." [Marx, 1965, s 97.] Marx fortsätter sedan sin beskrivning av den mänskliga tillvarons ökande elände, som ett resultat av denna process och av andra egenskaper hos tillväxten, vilka också har beskrivits av Mishan, tex de allt omänskligare arbetsvillkoren. [Mishan 1967 s 160—63.] Men skulle Mishan verkligen mena att den ekonomiska tillväxten inte har lett till någon verklig ökning av människans välfärd sedan 1844, eller sedan 1921, dvs det år då enligt R H Tawney eländet började. [Tawney 1921.] Förmodligen inte. Det är alltid ganska nyss — antingen det är 1844 eller 1921 eller 1967 — som levnads- och arbetsförhållanden har börjat försämrats till följd av industrisamhällets dåliga sidor. Den gamla goda tiden då vi alla var kärva stolta hantverkare, oförstörda av den moderna civilisationen och fria från begär och avund ligger endast ungefär ett decennium tillbaka i tiden — eller var det kanske i Edens lustgård?

meningslöst att höja landets totala inkomst. Antingen får ingen det bättre relativt sett eller också får några det bättre, vilket uppvägs av att andra får det sämre. Men den stora svagheten i detta argument är att det bortser från att det finns andra länder. Om man tar med andra länder i hypotesen om relativa inkomster, blir argumentet inte något argument mot tillväxt utan snarare ett kraftfullt stöd för snabbare tillväxt. Följaktligen bör alla de människor, vilkas värderingar och bedömningar av teknikens utveckling placerar dem någonstans på skalan från extrema motståndare till tillväxt till enbart bekymrade över att tillväxtnörens nettoeffekt är något icke önskvärt, akta sig för att använda den relativa inkomst-hypotesen.

Ty om alla länder har hög tillväxttakt, så följer att ett land som inte lyckas hänga med får minskade relativa inkomster och dess medborgares välfärd minskar. Det bör anmärkas att alla som ansluter sig till den uppfattningen, följer Mishans spelregler och ifrågasätter inte hur förnuftigt det är att människor påverkas av sina relativa inkomster i stäl-

let för av sina absoluta. I alla händelser tillkommer det inte ekonomerna som ekonomer att hysa värderingar om människors preferenser, utan enbart att kommentera dessas inbördes konsistens.

Vidare kan man hävda att det är mindre irrationellt att en nation lägger vikt vid sin relativa inkomst än att en individ gör det. Ty det är inte bara en fråga om minskat nationellt anseende, om vi alla om tio eller tjugo år har blivit kypare på turisthotellen och passar upp på miljoner rika utflänningar från jordens alla hörn, eller om vi måste klä ut oss i något slags arkaiska folkdräkter och lära oss folkdans för att roa turisterna. Inte heller är det bara en fråga om att hela den manliga delen av befolkningen mellan tjugo och femtio år far utomlands för att få högre lön i fabriker i Japan, Italien eller Argentina. (I alla händelser skulle detta inte inträffa, eftersom det till slut endast skulle finnas en enda man kvar, och han skulle vara tokig om han åkte.) Faran är att detta kan leda till att landets näringsliv och hela ekonomi mer eller mindre hamnar i utländska händer, vilket slutligen kan komma att innebära att hela sam-

Tabell 1. Index för "real" konsumtion per capita i valda länder i förhållande till Storbritannien, 1962—1963, 1968 och 1978

	(1) Index för "real" konsumtion per capita 1962/63 (Storbr = 100) ^(a)	(2) Approximativa förändr i "real" konsumtion per capita 1962/63—1968 ^(b)
Belgien—Luxemburg	85	117
Danmark	104	116
Frankrike	93	125
Forenta staterna	162	123
Italien	56	125
Japan	65	150
Kanada	126	120
Nederländerna	77	126
Norge	97	118
Schweiz	116	113
Spanien	45	132
Storbritannien	100	111
Sverige	130	119
Västtyskland	94	121
Österrike	72	121

^(a) Harledd från Beckerman and Bacon "The International Distribution of Incomes", tabell 4 i *Unfashionable Economics*, utg Paul Streeten, London, 1970. Med "real" menas att hänsyn tagits till skillnader i relativ prisnivå — dvs till valutornas inhemska köpkraft.

^(b) OECD National Accounts Statistics.

^(c) Kolumn 1 justerad med hjälp av kolumn 2 och sedan uttryckt som index för Storbritannien för 1968.

hället också kommer att bli beroende av intressen och personer, som knappast kan väntas ge den samhälleliga välfärden för landets medborgare någon särskilt hög prioritet. I vad mån detta är en verklig fara beror naturligtvis på vilken modell för ekonomin som är den riktiga.

När man tar hänsyn till förekomsten av andra länder, blir innebörden av den relativa inkomst-hypotesen följande: För det första måste man räkna med dessa andra länders framtida tillväxttakt, när man beslutar hur stor prioritet man skall ge tillväxtmålet. Från formell synpunkt skulle detta komma in i den traditionella teorin för optimal tillväxt genom att vi skulle få ett negativt nuvärde av de belopp med vilka våra egna framtida konsumtionsnivåer skulle falla under dessa andra länders konsumtionsnivåer. Med andra ord, om man genomför den traditionella beräkningen av hur mycket av dagens konsumtion som bör offras till förmån för högre framtida konsumtion, skulle nyttan av den senare inte beräknas utan hänsyn till andra länders framtida konsumtionsnivå. Den relativa inkomsthypotesen innebär att nu-

värdet av ett lands framtida konsumtionsnivå beror på dess relativa konsumtionsnivå i framtiden, inte på dess absoluta.

För det andra skulle den relativa inkomst-hypotesen kunna innebära att ansträngningarna att öka tillväxten kan rättfärdigas även om vår optimala tillväxttakt, utan denna hypotes, är lägre än andra länders. Vissa av de mera populära argumenten för högre tillväxt, i synnerhet i form av argument för högre investeringar i syfte att komma i kapp andra länders tillväxt- och investeringstakt, vilka i sig själva framstår som ganska idiotiska, kan därför skylas över med mera intellektuell anständighet än de förtjänar. Det populära standardargumentet att vi måste investera mera "för att inte halka efter andra länder", är t ex helt absurt utan den relativa inkomst-hypotesen. Ty den optimala investeringstakten är den takt där avkastningen av de marginella investeringarna precis motsvarar den räntesats med vilken samhället diskonterar värdet av sin framtida konsumtion. Annars kan det som offras av nuvarande konsumtion till förmån för investeringar, ha ett högre

(3) Index for "real" konsumtion per capita 1968 (Storbr = 100) ^(c)	(4) Prognos för förändr i "real" konsumtion per capita 1968—78 ^(d)	(5) Approximativt index för beräknad "real" konsumtion per capita 1978 (Storbr = 100)
89	150	100
109	144	120
104	169	130
179	134	180
63	133	65
88	236	160
136	130	130
87	141	90
103	137	105
118	142	125
53	158 ^(e)	65
100	133	100
140	132	140
103	154	120
78	148	85

^(d) OECD *The Outlook for Economic Growth*, Paris 1970, tabell 2. Jag har antagit att konsumtionens volym per capita under perioden 1968 till 1978 kommer att förändras mer eller mindre i linje med den beräknade tillväxttakt för BNP per person som uppges för perioden 1970 till 1980 i denna publikation.

^(e) Under antagandet att Spaniens tillväxt per capita för de närmaste tio åren blir ungefär lika med den för tiden 1958—1968.

(eller lägre) nuvärde än nuvärdet av den extra konsumtion som kan åtnjutas i framtiden som ett resultat av investeringarna. Olika länder kan uppenbarligen ha olika avkastning av investeringarna och olika samhällseliga tidsprefereenser. Följaktligen behöver inte det som är optimal investeringstakt för ett land vara optimal investeringstakt för ett annat land. Den optimala investeringstakten för t ex Västtyskland kanske är högre än Storbritanniens eller Spaniens. Vidare kan det tänkas att västtyskarna investerar utöver sin optimala takt, och det vore följaktligen ännu mera absurt, om vi skulle investera över vår optimala investeringstakt enbart för att de gör detta.

Men om man väl har accepterat den relativa inkomst-hypotesen ändras allt detta. Hur än vår "nytta" beror mera exakt av andra länders relativa inkomster, innebär denna hypotes att ju snabbare andra länder växer, desto snabbare måste vi växa.

Betydelsen av troliga framtida konsumtionsnivåer i andra länder kanske framstår klarare om vi betraktar några siffror för hur de relativa "reala" konsumtionsnivåerna troligen kommer att utvecklas under de närmaste åren. I föregående *tabell 1* presenteras några ungefärliga uppskattningar som gjorts av författaren i samarbete med Robert Bacon, av relativa nivåer för "real" konsumtion per capita i olika länder för 1962—1963, av förändringar i dessa mellan 1963 och 1969 och de extrapoleringar av tillväxttakten för kommande årtionden som publicerats av OECD. Dessa uppskattningar är mycket ungefärliga och beräkningarna av konsumtionen fram till 1978 har baserats på publicerade prognoser för produktionen per anställd under nästa årtionde, vilken har antagits utveckla sig ungefär i takt med konsumtionen per capita. Eftersom de felmarginaler som måste vidlåda en sådan uppskattning är enorma i vilket fall som helst är det inte troligt att detta antagande är så långt från sanningen att det påverkar resultatet i väsentlig grad eller upphäver de slutsatser jag har dragit ur dem. På grund av felmarginalerna har de sifferkolumner som visar nivåer för "real" konsumtion per capita i olika

länder i förhållande till Storbritannien rundats avsevärt.

På grundval av dessa uppskattningar kan man, även om man tar hänsyn till den stora felmarginalen, se att den reala konsumtionen per capita omkring 1978 kommer att vara omkring 20 procent högre i Västtyskland än i Storbritannien, omkring 30 procent högre i Frankrike och Schweiz och nästan 60 procent högre i Japan (dvs nästan lika mycket som Förenta staternas konsumtionsnivå översteg Storbritanniens med under åren 1963—1964). De japanska siffrorna kan tyckas förvånande, men man skall inte glömma dynamiken i ränta- på ränta-tillväxt. Så sent som 1962—1963 var den japanska nivån endast 65 procent av den brittiska, men under de sex åren från 1963 till 1969 steg den japanska bruttonationalprodukten per capita omkring fyra gånger så snabbt som den brittiska. Och om man tycker att den officiella prognosen för Japans tillväxttakt är osannolik, skall man komma ihåg att den faktiska japanska tillväxttakten de senaste åren på omkring 11 procent har varit högre än de tidigare officiella prognoserna på omkring 8 procent per år.

Innebörden för tillväxtens önskvärdhet av dessa siffror sammanställda med den relativa inkomsthypotesen blir nu ganska komplicerad. Det beror uppenbarligen delvis på vems tillväxt man talar om — dvs vilket lands — och delvis på om man med en hjärntvätt av motsatt slag kan skapa en tankevärld, där folk inte längre bländas av relativa nivåer för nationalprodukt och tillväxttakt. I det förra fallet ligger poängen i att de länder som för närvarande växer mycket snabbt, kanske växer snabbare än som är optimalt för dem, därför att de inte räknar med nuvärdet av sina framtida konsumtionsnivåer vid det försprång de då kommer att ha framför de långsamt växande länderna.¹¹ Kanske skulle t ex japanerna kunna övertalas att lugna sig en smula och sluta investera omkring en tredjedel av sin nationalprodukt, eftersom de i alla fall om några år kom-

¹¹ Detta beror på exakt hur man definierar den relativa inkomst-hypotesen — dvs hur mycket vikt man lägger vid att vara före till skillnad mot att vara efter andra.

mer att vara rikare per capita än större delen av världen.

Tyvärr blir det med denna argumentation ännu svårare att övertala folk om den andra och viktigare synpunkten, nämligen att de inte skall bry sig om andra människors relativa inkomster. Som antyddes ovan är det kanske lätt att se det futila i att bry sig om andra människors inkomster på personlig och individuell nivå, men det är inte lika enkelt på den nationella nivån i den värld vi lever i. Detta för oss tillbaka till utgångspunkten, nämligen behovet av att vi klargör våra värderingar. Många av dem som är mest bekymrade för miljöförstöringen tillhör också dem som är mest oroad av följderna för vårt lands ekonomiska styrka av att fullständigt överflyglas av andra länder, där den vikt som läggs vid ekonomisk tillväxt i förhållande till andra välfärdsaspekter är ännu större än här. Sådana människor kan, ehuru motvilligt, förmås att acceptera ett visst mått av tillväxt, trots dennas övriga kostnader, i överensstämmelse med andra värderingar, som kräver att vårt ekonomiska oberoende bevaras. Å andra sidan kan kanske andra föreställningar om hur världen fungerar — dvs en annan modell av de relevanta sambanden leda till bättre och billigare sätt att bevara detta oberoende. Men vilket svaret än blir, är valet med säkerhet komplicerat och man vinner ingenting med alltför kraftiga förenklingar.

Slutsatser

I denna artikel har jag försökt rikta uppmärksamheten på *några* av de komplicerade frågor som ingår i den större frågan om i vad mån ekonomisk tillväxt är önskvärd. Otvivelaktigt finns det otaliga andra och jag vill inte påstå att jag har valt ut de viktigaste. För det första har jag föreslagit att vi bör klargöra de värdeomdömen som ligger bakom våra åsikter om tillväxt och kontrollera i vad mån det är troligt, att de delas av en majoritet av befolkningen. I detta sammanhang har jag betonat att ekonomerna som yrkesmän inte har större auktoritet än några andra och följaktligen inga särskilda kvalifikationer för att ut-

tala sig om huruvida ekonomisk tillväxt är bra eller dålig. För det andra har jag hävdad att vissa tekniska samband mellan tillväxt och välfärd i vid mening, nämligen de som hör samman med externa effekter i allmänhet och miljöförstöring i synnerhet, är mera komplicerade än de verkar vid första anblicken, och att särskilda antaganden krävs för att fastställa huruvida tillväxt skadar välfärden genom dessa externa effekter. Slutligen har jag diskuterat i vad mån den relativa inkomst-hypotesen innebär att ekonomisk tillväxt är meningslös, och jag har framkastat tanken att denna hypotes i själva verket kanske har helt motsatt innebörd. Vilken slutsats man drar ur den relativa inkomst-hypotesen i detta sammanhang beror både på alternativen tekniska egenskaper hos den modell av världen som man arbetar med och på alla de värderingar vi hyser.

Den enda definitiva slutsatsen är sålunda att frågan om tillväxtens önskvärdhet är mycket komplicerad. Ekonomisk tillväxt har sina fördelar och sina nackdelar och skapar alla slags svåra problem för samhället. Men så har det förmodligen alltid varit, och även om det inte finns något som säger att mänskligheten fullständigt löser *några* av sina problem, gör de otvivelaktigt framsteg i en del fall. Att hysa en enkel extrem uppfattning för eller emot ekonomisk tillväxt *per se* är naturligtvis den enklaste lösningen. Då behöver man inte anstränga sig med att samla bevis eller försöka uppfinna och genomföra lämpliga åtgärder, för att så långt möjligt minska konflikten mellan ekonomisk tillväxt och välfärd. Men detta är inte den optimala lösningen.

Översättning:
Kerstin Lundgren

Referenser

- Beckerman, W., [1956], *Economic Journal*, årg 66.
Beckerman, W., och Bacon, R., [1970], "The International Distribution of Incomes" i *Unfashionable Economics*, utg Paul Streeten, London.
Crossland, R., [1957], *The Future of Socialism*, London.
Dobb, M., [1969], *Welfare Economics and the Economics of Socialism*, London.

- Galbraith, J. K., [1958], *The Affluent Society*, London, sv övers *Överflödets samhälle*, Stockholm, 1970.
- Graaf, J., de V., [1963], *Theoretical Welfare Economics*.
- Kapp, W., [1963], *Social Costs of Business Enterprise*, London.
- Marx, K., [1965], "Människans frigörelse" i *Ur de ekonomisk-historiska manuskripten*, sv övers Stockholm.
- Mishan, E. J., [1960], "A Survey of Welfare Economics", *Economic Journal*, årg 70. Omtryckt i *Welfare Economics, Five Introductory Essays*, New York, 1964.
- [1965], "Reflections on Recent Developments in the Concept of External Effects", *Canadian Journal of Economics and Political Science*, årg 1931. Omtryckt i *Welfare Economics, Five Introductory Essays*, New York, 1967.
- [1967], *The Costs of Economic Growth*, London. En mera lättillgänglig version av denna bok (Growth—The Price We Pay) utkom 1969 och finns i sv övers, *Ekonomisk tillväxt — till vilket pris?*, Stockholm, 1971.
- Mishan, E. J., [1969], *21 Popular Economic Fallacies*, introduktion av Kurt Klappholz, London.
- OECD, National Accounts, OECD, Paris.
- OECD, The Outlook for Economic Growth, Paris 1970.
- Pearce, D. W., och Sturmev, S. G., [1966], "Private and Social Costs and benefits: A Note on Terminology", *Economic Journal*, årg 76.
- Pigou, A. C., [1920], *The Economics of Welfare*, London.
- Robinson, J., [1970], *Freedom and Necessity*, London.
- Tawney, R. H., [1921], *The Acquisitive Society*, London.